

Autorka: Marzenna Czarnocka
Autorka aktualizacji: Beata Soboń

Zadania poradni psychologiczno- -pedagogicznych w kontekście budowania włączającego środowiska przedszkoli i szkół

Autorka: Marzenna Czarnocka
Autorka aktualizacji: Beata Soboń

Zadania poradni psychologiczno- -pedagogicznych w kontekście budowania włączającego środowiska przedszkoli i szkół

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa

Konsultacja merytoryczna

Joanna Soboń

Eksperci Wydziału Edukacji Włączającej

Redakcja i korekta

Małgorzata Pawłowska

Karolina Strugińska

Projekt okładki, layout

Wojciech Romerowicz

Redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Fotografia na okładce: © pressmaster/ Photogenica

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2022–2024

Wydanie I

ISBN 978-83-66830-94-3

ISBN 978-83-66830-92-9 (moduł VII: *Poradnik dla dyrektorów i pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych*)

Stan prawny na 1 września 2024 r.

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji

Creative Commons Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Spis treści

I. Organizowanie i prowadzenie wspomagania przedszkoli i szkół w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych w zapewnianiu edukacji włączającej wysokiej jakości.....	4
II. Realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola i szkoły.....	9
III. Ocena funkcjonalna dzieci i młodzieży – działania prowadzone we współpracy z przedszkolami/szkołami.....	12
IV. Udzielanie dzieciom i młodzieży oraz rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zakres kompetencji poradni i szkoły w obszarze planowania i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej	17
V. Wspieranie nauczycieli pracujących w grupie zróżnicowanej w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych.....	24
Podsumowanie.....	28
Bibliografia.....	29
Netografia.....	31
Akty prawne.....	32

I. Organizowanie i prowadzenie wspomaganie przedszkoli i szkół w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych w zapewnianiu edukacji włączającej wysokiej jakości

Wspomaganie szkół i przedszkoli to **długofalowy proces**, który zakłada podjęcie działań mających na celu wprowadzenie trwałych zmian jakościowych w wybranych obszarach funkcjonowania tych placówek. Kompleksowość oznacza **odchodzenie od jednorazowych, incydentalnych form pomocy czy doskonalenia**, w których brali udział pojedynczy nauczyciele, na rzecz działań obejmujących całe grono pedagogiczne.

Do istotnych warunków skutecznego wspomagania zalicza się: organizację, relacje osobowe, kompetencje nauczycieli, umiejętności i zaangażowanie osób wspomagających, trafne rozpoznanie potrzeb.

Założenia wspomaganie systemowego:

1. Adresowane jest do danej placówki, a nie do pojedynczych osób.
2. Pomaga w rozwiązywaniu problemów, ale nie wyręcza i nie narzuca rozwiązań.
3. Wynika z analizy indywidualnej sytuacji szkoły i przedszkola oraz odpowiada na ich specyficzne potrzeby (punkt wyjścia dla podejmowanych działań wspomagających stanowi diagnoza).
4. Jest procesem, w którym odchodzi się od doraźnych form pomocy i uwzględnia się efekty kształcenia (wyniki ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej)¹.

Prowadzone przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną kompleksowe wspomaganie pracy szkoły/przedszkola uwzględnia:

- ustalenie priorytetów i dostosowanie tematyki oraz form wspomaganie do rzeczywistych potrzeb placówki;
- możliwości organizacyjne, czas trwania wspomaganie, preferowane przez pracowników formy doskonalenia;
- efektywność zespołowego uczenia się i rozwiązywania problemów;
- pomoc w wykorzystaniu wiedzy teoretycznej i nowych umiejętności w praktyce;
- udział ekspertów zewnętrznych w realizacji zadań szkoły;
- praktyczne wsparcie na etapie wdrażania zaplanowanych działań, np. superwizje, konsultacje indywidualne, zespołowe, obserwacje i omawianie zajęć dydaktycznych;

¹ Praca zbiorowa, (2014), *Materiały szkoleniowe dla nauczycieli i pracowników instytucji wsparcia szkoły w zakresie zadań Szkolnych Organizatorów Rozwoju Edukacji, Moduł I: Idea procesowego wspomaganie*, Białystok: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

- integrację nauczycieli w kontekście celów całej placówki i zwiększenie zaangażowania grona pedagogicznego w ich realizację (wspólna diagnoza potrzeb, opracowanie wniosków, rekomendacji i planu dalszych działań)².

Pierwszym etapem procesu wspomagania jest diagnoza pracy szkoły/

przedszkola. Dyrektor i nauczyciele we współpracy z zewnętrznym specjalistą ds. wspomagania, korzystając z różnych informacji – m.in. uzyskanych od osób zaangażowanych w życie szkoły, zawartych w dokumentacji szkoły – szczegółowo analizują potrzeby danej placówki i określają obszar oraz kierunki działań niezbędne do przeprowadzenia zmian. Na podstawie wniosków z diagnozy opracowywany jest plan wspomagania, obejmujący różne formy doskonalenia zawodowego nauczycieli, a także wdrażanie wypracowanych rozwiązań oraz nowej wiedzy i umiejętności nauczycieli do praktyki dydaktycznej. Przebieg tego etapu ma decydujący wpływ na jakość całego procesu wspomagania. Jedynie rzetelna diagnoza może przyczynić się do rozwoju placówki³.

Diagnoza to proces badawczy, którego celem jest rozpoznanie aktualnego stanu, jego genezy lub przyczyn oraz wyjaśnienie jego znaczenia i tendencji rozwojowych, a także ocena możliwości jego zmiany (lub utrzymania) w kierunku pożądanym. Diagnoza szkoły czy przedszkola ma wskazać mechanizmy funkcjonowania danej placówki, opisać jej właściwości, cechy i procesy składające się na kulturę organizacyjną, a także ukazać jej specyfikę i odmienność. Ma ona służyć poprawie funkcjonowania placówki edukacyjnej jako organizacji. Diagnoza jest procesem prowadzącym do zdefiniowania obszaru rozwoju i określenia dostępnych zasobów w celu jak najskuteczniejszego przeprowadzenia działań⁴.

Na początku współpracy ze szkołą czy przedszkolem należy zadbać o to, aby wszyscy uczestnicy tego procesu wiedzieli, że diagnoza:

- ma ustalony cel;
- ma realizatorów – osoby odpowiedzialne za poszczególne działania;
- wymaga zastosowania metod i narzędzi, których dobór zależy od specyfiki szkoły/przedszkola i celu diagnozy;
- ma określony zasięg tematyczny wynikający z celu diagnozy;

² Tamże, s. 54.

³ Zob.: Adaśko K., Jasińska M., Kmiecik G., (2015), *Diagnoza pracy szkoły – etap I*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 2; Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 1. Założenia nowego systemu doskonalenia nauczycieli*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 12.

⁴ Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 2. Diagnoza pracy szkoły*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 5.

- obejmuje konkretną grupę osób – należy sprecyzować, kto ma uczestniczyć w diagnozie i w jakim zakresie⁵.

Planowanie działań służy podniesieniu jakości pracy i doskonaleniu zawodowemu nauczycieli, a także wdrażaniu nabytych przez nich umiejętności i wypracowanych rozwiązań do praktyki edukacyjnej. Polega na wytyczaniu celów i określaniu sposobów ich realizacji oraz na przewidywaniu warunków czasowych i wyznaczaniu zadań. Jest to projektowanie przyszłości i określanie dróg, które do niej prowadzą. Początek procesu planowania stanowi uzyskanie informacji podczas diagnozy, zaś koniec – sformułowanie planów działania, pozwalających skutecznie zarządzać ludźmi i zasobami. Prawidłowo opracowany plan to ważny element całego procesu wspomagania, gdyż umożliwia efektywne wprowadzanie zmian w obszarach wynikających z diagnozy pracy szkoły⁶.

Kolejnym etapem procesu jest realizacja działań zaplanowanych w ramach wspomagania pracy szkoły. Na tym etapie dokonuje się najważniejsza zmiana – **nauczyciele nabywają wiedzy i umiejętności, wypracowują nowe rozwiązania i wprowadzają je do praktyki szkolnej**. Właściwe rozpoznanie potrzeb rozwojowych nauczycieli i prawidłowy harmonogram stanowią gwarancję efektywnej realizacji zaplanowanych działań. Aby spotęgować efekty, można stworzyć nauczycielom przestrzeń do regularnej wymiany doświadczeń i rozmów na temat nowych rozwiązań, które stosują w swojej pracy z dziećmi/uczniami. Za organizację tego etapu odpowiedzialny jest specjalista ds. wspomagania, który może pozyskiwać do współpracy ekspertów zewnętrznych⁷.

W harmonogramie należy przewidzieć działania cykliczne, konsultacje indywidualne i/lub grupowe ze specjalistą ds. wspomagania. Spotkania indywidualne są dla nauczycieli okazją do rozmowy o ich wątpliwościach związanych z wdrażaniem modyfikacji, omawiania problemów lub formułowania propozycji. Konsultacje grupowe służą wymianie doświadczeń nauczycieli, wspólnemu poszukiwaniu rozwiązań, a także analizie bieżących problemów związanych z wprowadzaniem zmian⁸.

Ostatni etap to ewaluacja i przygotowanie sprawozdania z realizacji rocznego planu wspomagania. Bardzo ważne jest podsumowanie procesu wspomagania i zrealizowanych działań, jak również ocena ich efektów. Działania przeprowadzone

⁵ Tamże.

⁶ Zob.: Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły?* (...) *Założenia nowego systemu doskonalenia nauczycieli*, op. cit., s. 12; Dudek A., Szmidt Z., (2015), *Planowanie procesu wspomagania – etap II*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 2.

⁷ Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły?*, op. cit., s. 12.

⁸ Tamże.

w ramach procesu wspomagania należy przeanalizować i określić, w jakim stopniu zostały osiągnięte zakładane cele oraz jaka jest trwałość wprowadzonych rozwiązań w praktyce szkolnej. Sprawozdanie z realizacji działań opracowuje osoba wspomagająca lub zespół nauczycieli. Opracowane sprawozdanie należy przedstawić radzie pedagogicznej. Stanowi ono podstawę do sformułowania rekomendacji, wyznaczających obszar i kierunek doskonalenia pracy w kolejnym roku szkolnym⁹.

Głównym zadaniem specjalisty ds. wspomagania jest inicjowanie, wdrażanie i monitorowanie procesu wspomagania rozwoju szkoły/przedszkola w określonym obszarze jej pracy. Proces ten umożliwia wprowadzenie zmian, które mogą się przyczynić do poprawy jakości działania placówki i doskonalenia kompetencji nauczycieli. Zewnętrzny specjalista powinien wspierać dyrektora i nauczycieli, a także służyć pomocą we wprowadzeniu zmian. Stały kontakt z dyrektorem i nauczycielami zaangażowanymi w realizację planu wspomagania przyczynia się do budowania dobrych relacji¹⁰.

Zadania specjalisty ds. wspomagania:

- „zbiera informacje o szkole, dzięki rozmowom z dyrektorem i nauczycielami oraz wspólnej analizie danych poznaje jej specyfikę;
- pomaga w diagnozie pracy szkoły i określeniu obszarów rozwoju;
- pomaga ustalić zakres i harmonogram działań wspomagających pracę szkół – w tym różnych form doskonalenia;
- pozyskuje ekspertów oraz organizuje warsztaty, konsultacje lub inne formy pracy;
- wspiera nauczycieli we wdrażaniu nowych rozwiązań do szkolnej praktyki;
- monitoruje i podsumowuje proces wspomagania”¹¹.

Zadanie eksperta:

- „przygotowuje i prowadzi wykłady, warsztaty lub inne formy doskonalenia (konsultacje, lekcje otwarte, superwizje) na tematy zgłaszane przez nauczycieli”¹².

Zadaniem kadry zarządzającej przedszkoli i szkół w kontekście dbania o wysoką jakość pracy jest wdrażanie rozwiązań zapewniających wspomaganie zewnętrzne

⁹ Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 4. Realizacja i podsumowanie działań*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 22.

¹⁰ Zob.: Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? (...) Założenia nowego systemu doskonalenia nauczycieli*, op. cit., s. 22; Marciniak-Kulka E., Neyman O., Wysocka J., (2017), *Wspomaganie szkół w kształtowaniu kompetencji: innowacyjność, kreatywność i praca zespołowa uczniów*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 5–6.

¹¹ Praca zbiorowa, (2015), *Nauczyciel w szkole uczącej się. Informacje o nowym systemie wspomagania pracy szkół*, Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodek Rozwoju Edukacji.

¹² Tamże.

odpowiadające potrzebom (zgodnie z wynikiem diagnozy potrzeb) i służące rozwojowi przedszkoli, szkół i placówek. Dyrektor ma obowiązek organizacji wspomagania w zakresie realizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej poprzez podejmowanie działań służących podnoszeniu jej jakości.

Współdziałanie poradni i szkoły/przedszkola stwarza szerokie spektrum możliwości wzajemnego wsparcia w podejmowaniu inicjatyw na rzecz dzieci, młodzieży, ich rodziców i nauczycieli na różnych płaszczyznach – w zależności od wyniku diagnozy potrzeb i specyfiki funkcjonowania konkretnej placówki.

II. Realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola i szkoły

W ramach współpracy ze szkołami pracownicy poradni udzielają nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych i specjalistom pomocy w:

- rozpoznawaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży, w tym w określaniu ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się u uczniów klas I–III szkoły podstawowej;
- organizacji i świadczeniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- opracowywaniu i realizowaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych (IPET) oraz indywidualnych programów zajęć rewalidacyjno-wychowawczych;
- rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych¹³.

Poradnie wspierają przedszkola i szkoły poprzez:

- realizację działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży;
- prowadzenie edukacji w zakresie ochrony zdrowia psychicznego wśród dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli;
- udzielanie wsparcia merytorycznego we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli i bibliotekami pedagogicznymi.

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznych precyzyjnie określa *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz.U. z 2023 r., poz. 2499, t.j.).

Rola poradni **w zakresie działań profilaktycznych** obejmuje formy pracy indywidualnej i grupowej, a także działalność informacyjno-szkoleniową. Poradnia prowadzi działania w ramach profilaktyki pierwszo- i drugorzędowej. Celem profilaktyki pierwszorzędowej jest wspomaganie prawidłowego rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży, zapobieganie patologiom społecznym, kształtowanie umiejętności potrzebnych do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie, wyposażanie nauczycieli i rodziców w wiedzę dotyczącą wychowania oraz wspieranie ich w tym zakresie. Działania profilaktyczne prowadzone w formie warsztatów, prelekcji – na ogół na terenie placówek oświatowych (przedszkola, szkoły, internaty) – kierowane są do dzieci w wieku

¹³ Zadęcka E., (2019), *Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń poradni psychologiczno-pedagogicznej*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 4.

przedszkolnym, uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych oraz ich rodziców i nauczycieli¹⁴.

Celem strategii edukacyjnych jest pomoc w rozwijaniu kompetencji psychologicznych i społecznych (umiejętności nawiązywania kontaktów z ludźmi, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów, opierania się naciskom otoczenia itp.)¹⁵.

Strategia alternatyw ma na celu pomoc w zaspokojeniu ważnych potrzeb (np. sukcesu, przynależności) oraz osiągania satysfakcji życiowej przez stwarzanie możliwości zaangażowania się w działalność pozytywną (artystyczną, społeczną, sportową itp.)¹⁶.

Celem **działań interwencyjnych** jest wspieranie osób, które napotykają trudności w identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów, oraz udzielanie im pomocy w sytuacjach kryzysowych¹⁷. Profilaktyka drugorzędowa skierowana jest do osób szczególnie narażonych na trudności określonego typu. Jej celem jest minimalizowanie potencjalnych dysfunkcji (np. związanych z nadużywaniem internetu). Działania z tego zakresu często realizowane są w formie konsultacji¹⁸.

Wszystkie te działania mają na celu wsparcie rozwoju psychospołecznego dzieci i młodzieży oraz promowanie zdrowia psychicznego wśród uczniów, nauczycieli oraz rodziców.

Do **zadań wychowawczych** realizowanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne należą:

- opracowywanie strategii działania w celu wspierania uczniów z trudnościami wychowawczymi w rozwoju i adaptacji w środowisku szkolnym;
- doradztwo w zakresie rozwiązywania konfliktów pomiędzy uczniami oraz między uczniami a nauczycielami;
- wspieranie szkoły w kształtowaniu atmosfery sprzyjającej nauce, rozwojowi osobistemu oraz właściwemu funkcjonowaniu społecznemu;

¹⁴ Praca zbiorowa, (2016), [Standardy pracy poradni psychologiczno-pedagogicznej](#), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji [dostęp: 5.09.2022].

¹⁵ Macander D., (2013), [Profilaktyki uzależnień w szkole – e-poradnik](#), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji [dostęp: 5.09.2022].

¹⁶ Szymańska J., (2015), [Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki](#), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji [dostęp: 5.09.2022].

¹⁷ [Profilaktyka i psychoedukacja](#) – materiał na stronie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej we Włocławku [dostęp: 5.09.2022].

¹⁸ Tamże.

- organizowanie dla nauczycieli oraz rodziców warsztatów, szkoleń i spotkań mających na celu podnoszenie świadomości na temat problemów wychowawczych i sposobów ich rozwiązywania;
- współpraca z zespołami doradczymi oraz innymi instytucjami pomocowymi w celu kompleksowego wsparcia uczniów i środowiska szkolnego;
- monitorowanie postępów uczniów oraz skuteczności działań wychowawczych i podejmowanie w razie potrzeby działań korekcyjnych.

Zadania edukacyjne realizowane przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne na rzecz szkół obejmują ocenę potrzeb edukacyjnych uczniów oraz opracowywanie strategii i programów wspierających proces nauczania. Poradnie udzielają indywidualnego doradztwa edukacyjnego uczniom z trudnościami w nauce, współpracując z nauczycielami w zakresie dostosowywania metod nauczania do zróżnicowanych potrzeb uczniów. Organizują także szkolenia dla nauczycieli dotyczące skutecznych metod nauczania oraz diagnozy trudności edukacyjnych. Wspierają uczniów w planowaniu kariery zawodowej i edukacyjnej oraz monitorują ich postępy w nauce. Współpracują z innymi placówkami oświatowymi oraz instytucjami naukowymi w celu doskonalenia praktyk edukacyjnych i tworzenia programów szkolnych adekwatnych do potrzeb uczniów i społeczności szkolnej.

III. Ocena funkcjonalna dzieci i młodzieży – działania prowadzone we współpracy z przedszkolami/szkołami

Podstawą wszelkich działań pomocowych, wspierających, terapeutycznych czy rehabilitacyjnych, realizowanych przez różnych specjalistów, zawsze była, jest i będzie prawidłowo przeprowadzona **ocena potrzeb**, czyli „diagnoza stanu funkcjonowania osoby”. Zgodnie z podejściem biopsychospołecznym, promującym interakcyjny model realizacji pomocy i wsparcia, w ocenie potrzeb / diagnozie stanu należy analizować zarówno potrzeby dotyczące samej osoby, jak i te zauważalne w środowiskach jej funkcjonowania (takich jak rodzina, placówka edukacyjna, instytucja lecznicza, miejsce pracy itp.). Czynniki osobowe i środowiskowe, pozostające w interakcji, warunkują konieczne zmiany w jednostce i jej otoczeniu, a zaspokojenie ujawnianych potrzeb umożliwia prawidłową realizację aktywności i uczestnictwo w procesie uczenia się¹⁹.

*Rozporządzenie z 15 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne*²⁰ uwzględnia biopsychospołeczny model oceny funkcjonowania dzieci i młodzieży. Niepełnosprawność jest wielowymiarowym zjawiskiem, wynikającym ze wzajemnych oddziaływań między ludźmi oraz otaczającym ich środowiskiem fizycznym i społecznym, a także z ograniczeń związanych ze stanem zdrowia. Oddziaływania zmierzające do poprawy funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością nie mogą ograniczać się jedynie do jej wspierania. Powinny również uwzględniać kompleksowe postrzeganie potrzeb wynikających z aktualnego stanu zdrowia tej osoby, które mogą rzutować na jej funkcjonowanie, w powiązaniu z czynnikami środowiskowymi czy uwarunkowaniami społecznymi²¹.

Wczesne wykrywanie i trafna identyfikacja potrzeb oraz przeszkód utrudniających rozwój dzieci i uczniów są kluczowe dla skutecznego wsparcia w ramach edukacji i wychowania. Aby sprostać tym wyzwaniom, konieczne są uporządkowanie i standaryzacja działań związanych z diagnozą oraz następującymi po niej działaniami edukacyjnymi i terapeutyczno-rozwojowymi. W tym kontekście ocena funkcjonalna odgrywa kluczową rolę.

¹⁹ Praca zbiorowa, *Podręcznik metodyczny. Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego w przypadku występowania następujących trudności: uszkodzenie słuchu; dysfunkcja wzroku; specyficzne zaburzenia uczenia się; zaburzenia rozwoju mowy i języka; zaburzenia rozwoju intelektualnego; zaburzenia ze spektrum autyzmu; zaburzenia zachowania i emocji*, Warszawa: Ministerstwo Edukacji i Nauki [dostęp: 28.02.2024].

²⁰ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych* (Dz.U. z 2023 r., poz. 2061, t.j.).

²¹ Czarnocka M., (2019), *Diagnoza – obszary, sposoby, narzędzia*, [w:] Chrzanowska I., Szumski G. (red.), *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, Warszawa: Wydawnictwa FRSE, s. 46.

Ocena funkcjonalna to nowatorski sposób analizowania potrzeb, planowania oraz udzielania wsparcia dzieciom i uczniom, jak również ich opiekunom. Stanowi alternatywę dla tradycyjnego podejścia ograniczającego diagnozę wyłącznie do aspektów medycznych, które – choć niewątpliwie są istotne – okazują się niewystarczające do pełnego zrozumienia trudności rozwojowych i edukacyjnych dzieci. W ocenie funkcjonalnej priorytetowo traktuje się kontekst potrzeb ucznia oraz jego mocne strony, co umożliwia odpowiednie dostosowanie warunków do specyfiki jego rozwoju i nauki. Jej nadrzędnym celem jest stworzenie kompleksowego obrazu funkcjonowania ucznia. Powinna uwzględniać również wpływ środowiska na jego codzienne życie i proces uczenia się.

Ocena funkcjonalna koncentruje się na identyfikacji indywidualnych strategii radzenia sobie przez ucznia z wyzwaniami oraz na eliminacji przeszkód utrudniających jego postępy w nauce. Samo zdiagnozowanie zaburzeń nie wystarcza do zrozumienia konkretnych trudności dziecka w szkole czy w domu. W ramach oceny funkcjonalnej ważne jest określenie unikalnych cech i potrzeb ucznia oraz opracowanie odpowiadającego na nie spersonalizowanego wsparcia.

Prócz identyfikowania zasobów i trudności, ocena funkcjonalna projektuje działania wspierające. Wnioski z diagnozy powinny być przekładane na praktyczne oddziaływania edukacyjne. W tym celu proponuje się wykorzystanie **Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF)**, co pozwoli na określenie poziomu przejawianych trudności oraz obszarów wymagających szczególnego wsparcia. Ponieważ funkcjonowanie dziecka zależy zarówno od jego indywidualnych zdolności, jak i od wpływu środowiska, działania wspierające powinny być skierowane nie tylko do dziecka, lecz także do jego otoczenia.

Ocena funkcjonalna jest kluczowym narzędziem skutecznego wsparcia rozwoju i nauki uczniów, które uwzględnia ich mocne strony i zdolności. Stale dostosowuje się ją do zmieniających się potrzeb ucznia. Pozwala ona określić adekwatność zachowania dziecka w odniesieniu do wymagań otoczenia i opisać procesy psychiczne odpowiedzialne za regulację jego postępowania. Tym samym umożliwia zintegrowanie różnych modeli diagnostycznych i podejść teoretycznych w gromadzeniu i wykorzystaniu szerokiej wiedzy o dziecku i jego funkcjonowaniu. Ocena, której celem jest optymalne zaangażowanie uczniów i ich uczestnictwo w procesie dydaktycznym, wpisuje się w biopsychospołeczny model diagnozy²².

²² Model biopsychospołeczny (uwzględniony w *Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia* – ICF Światowej Organizacja Zdrowia z 2001 r.), który koncentruje się na funkcjonowaniu jednostki w określonej dziedzinie, jest postrzegany jako „interakcja lub związek między stanem zdrowia a czynnikami kontekstowymi (tzn. czynnikami środowiskowymi i osobowymi). Zachodzi tu dynamiczna interakcja – interwencje na jednym poziomie mogą potencjalnie modyfikować inne powiązane z nimi elementy” – zob.: Światowa Organizacja Zdrowia, (2009), *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia ICF*, Warszawa: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia, s. 19 [dostęp: 6.06.2022].

Bazuje na analizie psychicznych, biologicznych i społecznych czynników, które mają wpływ na funkcjonowanie ucznia. Oznacza ona odejście od postrzegania potrzeb ucznia wyłącznie z perspektywy jego dysfunkcji i implikuje konieczność uwzględnienia pojawiających się w środowisku barier i ograniczeń, które utrudniają danej osobie aktywne i efektywne realizowanie zadań rozwojowych oraz edukacyjnych, a tym samym rozwijanie zasobów i zdobywanie kompetencji przydatnych w późniejszym życiu. Podejście biopsychospołeczne stanowi fundament oceny funkcjonalnej²³.

Etapy oceny funkcjonalnej:

1. Rozpoznanie

- Polega na uwzględnieniu zarówno aspektów biologicznych (diagnoza choroby, urazu czy dysfunkcji narządowej), jak i psychologicznych (poziom bólu, stres czy reakcje emocjonalne dziecka/ucznia na dolegliwości).
- Identyfikacja barier dotyczy czynników biologicznych (takich jak np. niepełnosprawność ruchowa) i społecznych (np. brak wsparcia rodziny), mogących ograniczać zdolność dziecka/ucznia do codziennego funkcjonowania.

2. Wsparcie

- Obejmuje uwzględnienie nie tylko czynników biologicznych (jak np. leczenie farmakologiczne), ale także psychologicznych (np. terapia poznawczo-behawioralna) i społecznych (np. przynależność do grupy wsparcia).
- Identyfikacja barier dotyczy brakujących zasobów społecznych lub instytucjonalnych oraz sposobów ich przekształcenia lub dostarczenia.

3. Ocena

- Polega na uwzględnieniu zarówno czynników biologicznych (np. zdolność ruchowa, zdolność poznawcza), jak i psychologicznych (np. poziom depresji, lęki) oraz społecznych (np. wsparcie społeczne, interakcje z innymi).
- Identyfikacja barier dotyczy trudności, jakie dziecko/uczeń napotyka podczas codziennych czynności życiowych, a także wskazania czynników, które powodują te utrudnienia (takich jak brak dostępu do odpowiednich środków pomocniczych czy nieprzystosowane otoczenie).

4. Ewentualna modyfikacja

- Obejmuje zindywidualizowane podejście do terapii i rehabilitacji, z uwzględnieniem zarówno czynników biologicznych (np. reedukacji ruchowej), jak i psychologicznych (np. terapii zajęciowej) oraz społecznych (np. terapii grupowej).

²³ Czarnocka M., op. cit., s. 163–164.

- Identyfikacja barier dotyczy dostosowania planu terapeutycznego do zidentyfikowanych wcześniej trudności i prowadzi do eliminacji lub minimalizacji czynników utrudniających funkcjonowanie danej osoby.

Podejście biopsychospołeczne oraz identyfikacja barier odgrywają kluczową rolę na wszystkich etapach oceny funkcjonalnej, umożliwiając kompleksowe zrozumienie potrzeb i możliwości osoby ocenianej oraz opracowanie spersonalizowanego planu opieki i wsparcia.

Ocena funkcjonalna uwzględnia:

- holistyczne ujęcie rozwoju dziecka/ucznia, w tym charakterystykę jego funkcji psychicznych i funkcjonowania w obszarach: fizyczno-motorycznym, emocjonalnym, społecznym, moralnym, osobowościowym, poznawczym, a także rozwoju mowy;
- wykorzystanie informacji pochodzących z różnych źródeł (nauczyciele, rodzice, opiekunowie prawni, specjaliści przedszkolni i szkolni, terapeuci, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych, a także dziecko/uczeń – w zakresie odpowiednim do jego wieku i poziomu rozwoju) w celu uzyskania obiektywnego obrazu funkcjonowania badanej osoby i jej sytuacji życiowej;
- skorelowanie działań poszczególnych osób i instytucji udzielających wsparcia;
- połączenie wiedzy z zakresu klinicznego obrazu problemu oraz działania osoby w codziennych sytuacjach (ICF);
- określenie wpływu czynników kontekstowych na dziecko, w tym zasobów i barier w środowisku (rodzina, przedszkole, szkoła, środowisko lokalne itp.)²⁴.

Przeprowadzona w poradni psychologiczno-pedagogicznej ocena funkcjonowania dziecka, uwzględniająca informacje pozyskane podczas badań oraz dane uzyskane ze szkoły i od rodziców, jest podstawą planowania dalszego wsparcia. Współpraca z rodzicami i szkołą stanowi warunek skuteczności działań wspierających ucznia, a etap diagnozy i rozpoznania potrzeb to pierwsze kroki w tym obszarze.

Pracownicy poradni prowadzą działania na jej terenie i poza nią, w szczególności w przedszkolach i szkołach, gdzie współpracują z nauczycielami i specjalistami w zakresie rozpoznawania potrzeb dzieci i uczniów oraz planowania i realizowania zróżnicowanych form wsparcia udzielanego dzieciom/uczniom i ich rodzicom²⁵.

²⁴ Tamże, s. 164–165.

²⁵ Czarnocka M., (2018), *Działania poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie edukacji włączającej. Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach ogólnodostępnych*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 43.

Szkoła powinna stwarzać każdemu uczniowi warunki do osiągnięcia sukcesu na miarę jego możliwości. Wymaganie to można zrealizować jedynie pod warunkiem personalizacji procesu edukacyjnego, a więc uwzględniając w procesie dydaktyczno-wychowawczym indywidualne różnice między dziećmi/uczniami.

IV. Udzielanie dzieciom i młodzieży oraz rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zakres kompetencji poradni i szkoły w obszarze planowania i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Wyniki oceny funkcjonalnej prowadzonej w poradni psychologiczno-pedagogicznej stanowią podstawę odpowiedniej organizacji warunków uczenia się i wdrożenia koniecznych form wsparcia – odpowiednio do rozpoznanych potrzeb uczniów. Jednym z działań po przeprowadzeniu diagnozy w poradni jest objęcie dzieci/młodzieży oraz ich rodziców **bezpośrednią pomocą psychologiczno-pedagogiczną**.

Pomoc ta polega w szczególności na:

- prowadzeniu terapii dzieci/uczniów oraz ich rodzin;
- wspieraniu dzieci/uczniów wymagających pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz w planowaniu kształcenia i kariery zawodowej;
- wspieraniu rodziców w rozpoznawaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, a także w rozwiązywaniu problemów edukacyjnych i wychowawczych.

Pomoc ta może być udzielana w formie:

- indywidualnych lub grupowych zajęć terapeutycznych dla dzieci/uczniów,
- terapii rodzin,
- oferowania przynależności do grup wsparcia,
- prowadzenia mediacji,
- interwencji kryzysowej,
- warsztatów,
- porad i konsultacji,
- wykładów i prelekcji,
- działalności informacyjno-szkoleniowej²⁶.

Jeśli celem udzielanej pomocy ma być wzmacnianie zaangażowania i uczestnictwa uczniów w procesie uczenia się, to wsparcie powinno być udzielane przede wszystkim blisko ucznia, w codziennych aktywnościach szkolnych, zwłaszcza przez nauczycieli i specjalistów w szkole. Nie wszystkie rodzaje wsparcia mogą jednak być realizowane w środowisku szkolnym. Dotyczy to szczególnie takich

²⁶ § 8 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U. z 2023 r., poz. 2499, t.j.).

form jak np. terapia rodziny, zajęcia grupy wsparcia dla rodziców. Dobrze, by były one organizowane poza szkołą, aby zapewnić rodzicom poczucie komfortu i bezpieczeństwa oraz bezstronność osób udzielających pomocy. Trudne do zorganizowania mogą być też niektóre specjalistyczne formy terapii dziecka, np. terapia widzenia lub zajęcia socjoterapeutyczne, np. w sytuacji, gdy tylko jeden uczeń w szkole jest zagrożony niedostosowaniem społecznym.

W takiej sytuacji specjalistyczne zasoby i działania poradni psychologiczno-pedagogicznej mogą uzupełnić oddziaływania szkoły i zapewnić profesjonalne wsparcie dzieciom oraz ich rodzinom.

Poradnie psychologiczno-pedagogiczne stanowią zaplecze merytoryczne dla szkół w kontekście realizacji zadań związanych z zapewnianiem wszystkim uczniom właściwego środowiska kształcenia. Wspólne działania szkoły i poradni gwarantują skuteczną realizację zadań w zakresie wsparcia udzielanego uczniom, rodzicom i nauczycielom. Ich współpraca sprzyja realizacji zadań statutowych, ale może również motywować rozwój obu placówek, dzięki wymianie doświadczeń nauczycieli i specjalistów z różnych dziedzin, możliwości weryfikowania spostrzeżeń, dzielenia się wiedzą, wzajemnej inspiracji do rozwiązywania problemów i poszukiwania skutecznych metod działania.

W poniższej tabeli przedstawiono zakres współpracy szkoły i poradni w kontekście zadań wynikających z aktualnych przepisów prawa²⁷.

Tabela 1. Zadania poradni psychologicznej i zadania szkoły, przedszkola, placówki

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznej	Zadania przedszkola, szkoły, placówki
diagnozowanie w celu określenia indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, wyjaśnienia mechanizmów ich funkcjonowania w odniesieniu do zgłaszanego problemu oraz wskazywanie sposobu rozwiązania tego problemu	rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, a także czynników środowiskowych, wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu, szkole i placówce

²⁷ Czarnocka M., op. cit., s. 39–41.

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznej	Zadania przedszkola, szkoły, placówki
udzielanie nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych lub specjalistom pomocy w: – rozpoznawaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, w tym w rozpoznawaniu ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się u uczniów klas I–III szkoły podstawowej; – planowaniu i realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego; – rozwijaniu zainteresowań i uzdolnień uczniów	działania nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów w przedszkolu, szkole i placówce mające na celu w szczególności: – rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów; – określanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów; – rozpoznawanie przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu uczniów, w tym barier i ograniczeń utrudniających uczestnictwo w życiu przedszkola, szkoły lub placówki
udzielanie dzieciom i młodzieży oraz rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej; prowadzenie terapii dzieci i młodzieży oraz ich rodzin	udzielanie uczniom pomocy w celu zaspokajania ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych
udzielanie wsparcia dzieciom i młodzieży wymagającym pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniu kształcenia i kariery zawodowej	organizowanie zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, uwzględnienie w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym zajęć z zakresu doradztwa zawodowego i zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu
udzielanie rodzicom pomocy w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, a także w rozwiązywaniu problemów edukacyjnych i wychowawczych	udzielanie pomocy rodzicom uczniów i nauczycielom polegające na wspieraniu ich w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu umiejętności wychowawczych w celu zwiększania efektywności pomocy udzielanej uczniom

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznej	Zadania przedszkola, szkoły, placówki
współpraca z przedszkolami, szkołami i placówkami w zakresie udzielania i organizowania przez nie pomocy psychologiczno-pedagogicznej	organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego, w tym realizacja obowiązku opracowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego
realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki, polegające w szczególności na: – udzielaniu nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych lub specjalistom, pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych; – podejmowaniu działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży; – prowadzeniu działań edukacyjnych dotyczących ochrony zdrowia psychicznego	realizowanie programu wychowawczo-profilaktycznego obejmującego: – treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów; – treści i działania o charakterze profilaktycznym dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów, przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców
efekty diagnozowania dzieci i młodzieży: – wydanie opinii; – wydanie orzeczenia o potrzebie: kształcenia specjalnego, zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży; – objęcie dzieci i młodzieży lub dzieci, młodzieży i rodziców bezpośrednią pomocą psychologiczno-pedagogiczną; – wspomaganie nauczycieli w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą oraz rodzicami	cele rozpoznania prowadzonego przez nauczycieli i specjalistów: – podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału uczniów w celu podnoszenia efektywności uczenia się i poprawy ich funkcjonowania; – wspieranie potencjału rozwojowego ucznia i stwarzanie warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły i placówki oraz w środowisku społecznym poprzez: • działania podejmowane w trakcie bieżącej pracy, • zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, • udzielanie pomocy w formie określonych zajęć

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznej	Zadania przedszkola, szkoły, placówki
organizowanie i prowadzenie wspomagania przedszkoli, szkół i placówek w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych udzielanie, we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli i bibliotekami pedagogicznymi, wsparcia merytorycznego nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych i specjalistom	zapewnianie przez dyrektora szkoły wspomagania w celu podnoszenia jakości udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz w związku z wymaganiem 9.: „Zarządzanie przedszkolem/szkołą/placówką służy jej rozwojowi: Podejmuje się działania zapewniające szkole lub placówce wspomaganie zewnętrzne odpowiednie do potrzeb i służące rozwojowi szkoły lub placówki” dostosowanie wymagań edukacyjnych wobec uczniów na podstawie rozpoznania nauczycieli, opinii lub orzeczeń z poradni
organizowanie oraz prowadzenie sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, którzy w zorganizowany sposób współpracują ze sobą w celu doskonalenia swojej pracy, w szczególności poprzez wymianę doświadczeń	poszerzanie przez nauczycieli własnej wiedzy ogólnej i zawodowej – korzystanie z prawa pierwszeństwa do uczestnictwa we wszelkich formach doskonalenia zawodowego na najwyższym poziomie (art. 12 ust. 3 <i>Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela</i> – Dz.U. z 2018 r., poz. 967)
współpraca z przedszkolami, szkołami i placówkami w procesie opracowywania i realizowania indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych oraz indywidualnych programów zajęć rewalidacyjno-wychowawczych	w zależności od potrzeb: – dokonywanie okresowej wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia i modyfikacji programu we współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, – określenie w IPET zakresu współdziałania z poradnią, – na wniosek dyrektora – udział przedstawiciela poradni psychologiczno-pedagogicznej w spotkaniach zespołu

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznej	Zadania przedszkola, szkoły, placówki
współpraca – na pisemny wniosek dyrektora przedszkola, szkoły lub placówki bądź rodzica dziecka niepełnosprawnego albo pełnoletniego ucznia niepełnosprawnego – przy określaniu niezbędnych do nauki warunków, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, w tym wykorzystujących technologie informacyjno-komunikacyjne, odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka niepełnosprawnego albo pełnoletniego ucznia niepełnosprawnego	określenie w IPET rodzaju i sposobu dostosowania warunków organizacji kształcenia do rodzaju niepełnosprawności ucznia, w tym w zakresie wykorzystywania technologii wspomagających to kształcenie

Zadania poradni są ściśle powiązane z zadaniami szkoły i ukierunkowane na podejmowanie skutecznych działań edukacyjnych, wychowawczych i terapeutycznych, umożliwiających optymalne wykorzystanie potencjału uczniów, poprawę ich funkcjonowania oraz zwiększenie ich aktywności i uczestnictwa w życiu szkoły. Współpraca szkoły i poradni powinna zapewniać poszanowanie prawa wszystkich uczniów do edukacji oraz stanowić fundament działań na rzecz aktywizowania ich w lokalnym środowisku.

Udzielanie uczniom i rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej to także organizacja form wsparcia, takich jak:

- **TUS (trening umiejętności społecznych)** – formą pracy z grupą ukierunkowana na uczenie się przez dzieci efektywnych sposobów funkcjonowania społecznego. Wspierane są: komunikacja (np. umiejętność słuchania, reagowania na wypowiedzi innych, zadawanie pytań), umiejętności prospołeczne (m.in. nawiązywanie kontaktu wzrokowego, tworzenie i utrzymywanie granic, pomaganie innym), radzenie sobie w trudnych sytuacjach (np. nauka asertywności, proszenie o pomoc) oraz takie sfery jak emocje (ich rozpoznawanie, nazywanie i stopniowanie) czy budowanie własnej tożsamości (m.in. odkrywanie swoich cech, określanie mocnych i słabszych stron). TUS najczęściej organizuje się dla dzieci ze spektrum autyzmu, jednak jest to forma adekwatna do pracy także z innymi trudnościami, takimi jak agresja, nieśmiałość, zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Trening umiejętności społecznych jako metoda rozwijania kompetencji społecznych dzieci wykorzystuje proces uczenia się, modelowania, odgrywania ról oraz

generalizacji. Pomaga dzieciom w różnym wieku w wypracowaniu strategii radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz nazywania, rozumienia i regulowania emocji.

- **Mediacje** – rozumiane jako metoda rozwiązywania konfliktów obejmują proces, w którym z pomocą bezstronnego i neutralnego mediatora strony konfliktu mogą wypracować uczciwe i sprawiedliwe porozumienie w przekonaniu każdej z nich. Mediacje opierają się na fundamentalnych zasadach: poufności; dobrowolności; akceptowalności; neutralności; bezstronności. Ich przestrzeganie przesądza o pozytywnym efekcie podjętych działań.
- **Interwencja kryzysowa** – forma pomocy w nagłej i niespodziewanej sytuacji, w kryzysie. Dzieci, młodzież i ich rodzice kierowani są do interwenta kryzysowego przez psychologa poradni, opiekującego się daną placówką, dyrektora szkoły/przedszkola, pedagoga szkolnego, nauczyciela lub wychowawcę. Celem podejmowanych działań jest udzielenie jak najszybszej pomocy osobie w kryzysie. Praca z dziećmi, młodzieżą i rodzicami odbywa się w oparciu o procedury interwencji kryzysowej, w których istnymi elementami są: diagnoza czynnika wywołującego kryzys (np. trauma, żałoba, strata) oraz stabilizacja i normalizacja dziecka/młodej osoby – prowadząca do usunięcia negatywnych skutków emocjonalnych, somatycznych i behawioralnych.

V. Wspieranie nauczycieli pracujących w grupie zróżnicowanej w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych

W edukacji włączającej ważne jest kontekstowe spojrzenie na ucznia. Pomoc bezpośrednio udzielana dziecku powinna być zawsze skorelowana z działaniami na rzecz przedszkola czy szkoły oraz skierowanymi do nauczycieli i innych pracowników placówki, którzy mogą mieć wpływ na poprawę funkcjonowania dziecka.

Wsparcie w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych oferowane nauczycielom pracującym w grupie zróżnicowanej może przyjmować rozmaite formy, których wybór uzależniony będzie od potrzeb, kontekstu, możliwości szkoły, a także poziomu kompetencji nauczycieli. Biorąc pod uwagę te wytyczne, można zaproponować wiele rozwiązań, które okażą się pomocne dla nauczycieli.

Zmiany, które zaszły w czasie pandemii, dają szereg dodatkowych możliwości w zakresie poszukiwania i otrzymywania różnych form wsparcia – ich spektrum rozciąga się także poza obrębem najbliższego miejsca pracy i poza lokalnymi granicami.

Działalność poradni wspomagająca nauczycieli powinna obejmować:

- konsultacje nauczycieli z psychologiem, pedagogiem i pracownikami poradni (mające na celu np. poradnictwo, instruktaż, ukierunkowanie działań włączających, wymianę doświadczeń i spostrzeżeń, udostępnianie potrzebnych materiałów psychologiczno-metodycznych oraz fachowej literatury, ustalanie efektywnej strategii);
- wspólne zapoznawanie się z mocnymi stronami uczniów oraz bieżącymi trudnościami występującymi w ich rozwoju;
- kolegialne ustalanie kierunków wspólnych oddziaływań włączających i aktywizujących społecznie oraz działań profilaktycznych, a także planowanie form uczestnictwa uczniów w życiu klasy;
- tworzenie sprzyjających warunków w szkole i poza nią dla organizacji odpowiedniej i jednolitej strategii postępowania włączającego, w tym działań wspomagających, kompensacyjnych i adaptacyjnych;
- sprawowanie zindywidualizowanej opieki psychopedagogicznej;
- indywidualną pracę włączającą o charakterze psychoterapeutycznym i korekcyjnym z uczniami;
- wypracowanie modelu współpracy z rodzicami oraz rodziną podopiecznych jako zintegrowaną całością procesu.

Wsparcie nauczycieli pracujących w grupie zróżnicowanej w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych obejmuje także przekazywanie

im wiedzy na temat dostosowywania wymagań do indywidualnych potrzeb edukacyjnych ucznia. Prawidłowo realizowany proces indywidualizacji to skonfrontowanie ze sobą metod, form, środków „tradycyjnych” i „dostosowanych” oraz stworzenie na tej bazie sposobów działania, które będą odpowiadały potrzebom wszystkich uczniów w klasie.

Dostosowanie warunków edukacyjnych – przykłady:

- dopasowanie sposobu komunikowania się z uczniem do specyfiki jego funkcjonowania (np. formułowanie wypowiedzi i pytań o prostej konstrukcji, powtarzanie pytań lub instrukcji, udzielanie dodatkowych wyjaśnień, zwracanie się wprost do ucznia); dostosowanie głośności mówienia; wizualizacja poleceń;
- ograniczenie instrukcji słownych na rzecz wprowadzania słowno-pokazowych (ważne jest praktyczne oddziaływanie wielozmysłowe – słowo w procesie nauczania schodzi na plan dalszy wobec zbierania doświadczeń oraz uczenia się przez ogląd i przeżywanie);
- wielokrotne powtarzanie udzielanych instrukcji i stałe utrwalanie zapamiętanych treści (skuteczne zwłaszcza w pracy z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną oraz ze spektrum autyzmu);
- wybór odpowiednich form uczenia (np. dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, które rozwijają się, doświadczając bezpośredniego kontaktu z otaczającym światem, z realnymi sytuacjami i ludźmi);
- wydłużenie czasu pracy (np. w sytuacji odpytywania podczas zajęć, pracy klasowej, zajęć manualnych, przygotowywania się do sprawdzianów, robienia notatek);
- częsta zmiana form aktywności (stosowanie naprzemiennie metod podających i aktywizujących);
- dzielenie materiału nauczania na mniejsze partie, ograniczanie liczby zadań do wykonania, zwiększanie liczby ćwiczeń i powtórzeń materiału;
- częste odwoływanie się do konkretności; uczenie sytuacyjne;
- stosowanie metod poglądowych – umożliwienie poznawania wielozmysłowego; jeśli to możliwe, odnoszenie wypowiedzi do konkretnych przedmiotów czy zjawisk w otoczeniu dziecka, wskazywanie na nie, stwarzanie okazji do ich dotykania, prezentowanie przykładów (istotne zwłaszcza w odniesieniu do uczniów w spektrum autyzmu i z niepełnosprawnością intelektualną);
- dobór liczby bodźców związanych z procesem nauczania do potrzeb i ograniczeń dziecka (np. nie jest wskazane, aby uczeń z ADHD miał wokół siebie wiele przedmiotów, nawet jeśli są to pomoce dydaktyczne);
- zastosowanie dodatkowych środków dydaktycznych i środków technicznych (w niektórych przypadkach nauczyciel musi dostosować je do możliwości

ucznia – np. włączając film, powinien opatrzyć obraz tekstem pisanym, jeśli w grupie jest dziecko niesłyszące, albo powtarzać tekst, jeśli dany uczeń potrafi czytać z ruchu warg);

- zastosowanie specjalistycznych rozwiązań technicznych i pomocy ułatwiających funkcjonowanie (np. w nauczaniu uczniów z niepełnosprawnością wzroku lub słuchu czy uczniów z niepełnosprawnością ruchową);
- wykorzystywanie zróżnicowanych kart pracy, zadań do samodzielnego rozwiązania (materiały powinny zawierać zadania o różnym stopniu trudności);
- stosowanie środków ułatwiających zrozumienie podawanych treści (tabele, wykresy, schematy, rysunki);
- opracowywanie planów dnia w szkole, planu konkretnej lekcji czy zajęć – na poziomie zrozumiałym dla ucznia (z wykorzystaniem obrazków, symboli, słów); pomoc w orientacji w przestrzeni, np. poprzez oznaczenie pomieszczeń w sposób zrozumiały dla ucznia, sporządzenie planu topografii szkoły (zwłaszcza dla uczniów w spektrum autyzmu);
- dostosowywanie wielkości wykorzystywanych pomocy, ich układu oraz kolorystyki;
- stały nadzór nad pracą uczniów (zwłaszcza, gdy szybko się nudzą lub rezygnują z wykonywania zadania w przypadku napotkania trudności bądź mają tendencję do pozostawiania niedokończonej pracy); powtarzanie poleceń lub dzielenie wykonywanych zadań na etapy (zwłaszcza w nauczaniu uczniów w spektrum autyzmu, z zaburzeniami w koncentracji uwagi lub z niepełnosprawnością intelektualną);
- odmienna od tradycyjnej organizacja lekcji (uczniowie często nie wytrzymują 45-minutowych lekcji, siedząc w ławkach – istnieje więc konieczność zapewnienia im miejsca do odpoczynku lub podjęcia innej aktywności), umożliwienie nauki w mniej licznej klasie;
- powtarzanie reguł obowiązujących w klasie oraz jasne wyznaczanie granic i egzekwowanie ich przestrzegania;
- zapewnianie poczucia stałości i przewidywalności uczniom trudno znośącym zmiany; uprzedzanie o przewidywanych zmianach, np. zastępstwie, skróceniu lekcji, zmianie sali lekcyjnej czy wizytacji;
- określanie czasu trwania aktywności, np. poprzez ustalenie liczby zadań do wykonania w danym momencie czy za pomocą sygnału dźwiękowego;
- przygotowanie dodatkowych zadań lub innego zajęcia dla ucznia, który kończy pracę wcześniej niż jego koledzy z klasy.

Wspieranie nauczycieli pracujących w grupie zróżnicowanej w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych może polegać na organizacji grup

wsparcia – w zależności od obszaru tematycznego, prowadzeniu tutoringu, superwizji, obserwacji, coachingu, umożliwianiu im udziału w sieciach współpracy i samokształcenia; udzielaniu wsparcia społecznościowego.

Inicjatywy podejmowane przez poradnię w celu wspierania nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych są realizowane w formach dostosowanych do bieżących potrzeb szkoły jako działania profilaktyczne, a także w odpowiedzi na konkretne sytuacje problemowe. Zadania poradni w tym obszarze obejmują:

- udzielanie porad i konsultacji,
- udział w spotkaniach nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów udzielających pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- udział w zebraniach rad pedagogicznych,
- prowadzenie warsztatów,
- prowadzenie grup wsparcia,
- organizowanie wykładów i prelekcji,
- prowadzenie mediacji,
- reagowanie w ramach interwencji kryzysowej,
- działalność informacyjno-szkoleniową.

Wsparciem dla nauczycieli są również materiały publikowane przez ośrodki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne czy poradnie psychologiczno-pedagogiczne, np. takie jak:

- Ośrodek Rozwoju Edukacji;
- Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna.

Podsumowanie

Poradnie psychologiczno-pedagogiczne kierują wsparcie do przedszkoli i szkół jako organizacji uczących się. Stanowi ono kompleksową ofertę dla zespołu nauczycieli, uwzględniającą całościowe spojrzenie na potrzeby wszystkich członków danej społeczności szkolnej (w tym uczniów i ich rodziców) w kontekście specyfiki konkretnego środowiska.

Planując wspomaganie przedszkola/szkoły/placówki, należy tak zintegrować rozpoznane potrzeby instytucji z zakresem indywidualnego wsparcia kierowanego do nauczycieli, uczniów i ich rodziców, by działania poradni realizowały spójną koncepcję. Kompleksowe wspomaganie pracy przedszkola/szkoły/placówki może być skutecznym mechanizmem pomagającym we wdrażaniu edukacji włączającej, który usprawni działania tych placówek, wzmocni kompetencje nauczycieli w procesie wsparcia uniwersalnego i edukacyjno-specjalistycznego oraz udoskonali ich przygotowanie do pracy z grupą zróżnicowaną pod względem potrzeb rozwojowych i edukacyjnych.

Bibliografia

Adaśko K., Jasińska M., Kmiecik G., (2015), *Diagnoza pracy szkoły – etap I*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Czarnocka M., (2018), *Działania poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie edukacji włączającej. Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach ogólnodostępnych*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Czarnocka M., (2019), *Diagnoza – obszary, sposoby, narzędzia*, [w:] Chrzanowska I., Szumski G. (red.), *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, Warszawa: Wydawnictwa FRSE.

Cybulska R., (2017), *Zadania dyrektora w kontekście nowych regulacji prawnych*, [w:] Cybulska R., Derewlana H. i in., *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Derewlana H., Kacprzak A., (2017), *Zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne*, [w:] Cybulska R., Derewlana H. i in., *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Drózd W., Drózd B., (2003), *Rozpoznawanie specyficznych trudności w uczeniu*, „Psychiatria w Praktyce Ogólnolekarskiej”, nr 3 (4), s. 165–168.

Dudek A., Szmidt Z., (2015), *Planowanie procesu wspomagania – etap II*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Knopik T., (2018), *Diagnoza funkcjonalna. Planowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Krakowiak K., (2017), *Założenia koncepcji diagnozy specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży*, [w:] K. Krakowiak (red.), *Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Lis A., (2020), *Czym jest Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny?*, [w:] Zimny J. (red.), *Sport – sposób na życie*, Wrocław: Akademia Wojsk Lądowych im. Gen. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu.

Marciniak-Kulka E., Neyman O., Wysocka J., (2017), *Wspomaganie szkół w kształtowaniu kompetencji: innowacyjność, kreatywność i praca zespołowa uczniów*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Miodek A., (2016), *Indywidualne zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze w perspektywie nauczyciela*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej”, nr 21, s. 121–131.

Mitchell D., (2016), *Sprawdzone metody w edukacji specjalnej i włączającej*, Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.

Ploch L., (2011), *Włączanie społeczne w placówce specjalnej*, Warszawa: Difin.

Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 1. Założenia nowego systemu doskonalenia nauczycieli*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 2. Diagnoza pracy szkoły*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Praca zbiorowa, (2015), *Jak wspomagać pracę szkoły? Poradnik dla pracowników instytucji systemu wspomagania. Zeszyt 4. Realizacja i podsumowanie działań*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Praca zbiorowa, (2014), *Materiały szkoleniowe dla nauczycieli i pracowników instytucji wsparcia szkoły w zakresie zadań Szkolnych Organizatorów Rozwoju Edukacji, Moduł I: Idea procesowego wspomagania*, Białystok: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Praca zbiorowa, (2015), *Nauczyciel w szkole uczącej się. Informacje o nowym systemie wspomagania pracy szkół*, Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Zadęcka E., (2019), *Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń poradni psychologiczno-pedagogicznej*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

[Baza wiedzy o edukacji włączającej](#) – materiały opublikowane w ramach realizacji projektu „Edukacja w zasięgu ręki” [dostęp: 01.02.2024].

[Czym jest TUS?](#) – artykuł na stronie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 23 w Warszawie [dostęp: 5.09.2022].

Macander D., (2013), [Profilaktyki uzależnień w szkole – e-poradnik](#), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji [dostęp: 1.05.2022].

Praca zbiorowa, [Podręcznik metodyczny. Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego w przypadku występowania następujących trudności: uszkodzenie słuchu; dysfunkcja wzroku; specyficzne zaburzenia uczenia się; zaburzenia rozwoju mowy i języka; zaburzenia rozwoju intelektualnego; zaburzenia ze spektrum autyzmu; zaburzenia zachowania i emocji](#), Warszawa: Ministerstwo Edukacji i Nauki [dostęp: 28.02.2024].

[Profilaktyka i psychoedukacja](#) – artykuł na stronie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej we Włocławku [dostęp: 5.09.2022].

Praca zbiorowa, (2016), [Standardy pracy poradni psychologiczno-pedagogicznej](#), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji – wersja robocza [dostęp: 5.09.2022].

Szymańska J., (2015), [Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki](#), Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji [dostęp: 5.09.2022].

Światowa Organizacja Zdrowia, (2009), [Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia ICF](#), Warszawa: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia [dostęp: 6.06.2022].

[TROS-KA – wersja elektroniczna narzędzia](#) – informacja na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji [dostęp: 20.06.2022].

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz.U. z 2023 r., poz. 2499, t.j.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, Dz.U. z 2024 r., poz. 737, t.j.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Dz.U. z 2023 r., poz. 2061, t.j.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży, Dz.U. z 2023 r., poz. 2468, t.j.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, Dz.U. z 2020 r., poz. 1309, t.j.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2023 r., poz. 1798, t.j.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek, Dz.U. z 2020 r., poz. 2198, t.j.

Zarządzenie nr 39 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 października 2017 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw opracowania modelu kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Dz.U. z 2017 r., poz. 43.

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
www.ore.edu.pl